

ВПЛИВ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Федорчук О.М. – докторант, Херсонський державний аграрний університет

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток суспільства в цілому, і, зокрема, населення, що проживає в аграрному секторі, залежить від функціонування системи задоволення різноманітних потреб. На якість життя населення впливають забезпеченість житлом, послугами освіти, охорони здоров'я, торгівельного, побутового, транспортного, культурного обслуговування. Соціальна інфраструктура визначає відтворення людських ресурсів і, в кінцевому підсумку, сприяє підвищенню продуктивності праці та зростанню обсягів виробництва продукції. Розвиток і ускладнення економічних зв'язків у відтворенні підвищують вимоги до якості послуг у системі соціальної інфраструктури. Зміна ролі людського фактора в сучасному виробництві обумовлює необхідність аналізу впливу на нього змін у змісті, структурі та функціонуванні об'єктів соціальної інфраструктури.

Стан вивчення проблеми. Проблеми соціальної інфраструктури села як системи економічних відносин, яка визначає рівень розвитку населення і особливості функціонування окремих її ланок в аграрній сфері розкриті в наукових працях Васильченко В.С.[1], Іртищевої І.О. [2], Лібанової Е.М. [4], Новікової О.Ф. [3], Стройко Т.Ю. [6], В.І.Шулєпова[5] та ін.

Аналіз наукових публікацій з проблематики оцінки якості людських ресурсів аграрного сектору вимагає уточнення субординації категорій «людські ресурси» і «людський потенціал», оскільки поняття якості відносять до людського потенціалу. Також у науковій літературі недостатньо досліджені різні форми підтримки ефективного функціонування об'єктів соціальної інфраструктури аграрного сектору економіки.

Завдання і методика досліджень. Головним завданням дослідження є оцінка впливу соціальної інфраструктури аграрного сектору на розвиток людського потенціалу та розробка пріоритетних напрямів її розвитку в сучасних умовах. Це в свою чергу, зумовило необхідність вибору методології аналізу. Нами використовується відтворювальний підхід до аналізу людських ресурсів.

Результати дослідження. В аграрному секторі формування і розвиток інфраструктури є обов'язковою умовою ефективної взаємодії суб'єктів основного і допоміжного виробництва, що зв'язує попит і забезпечує перетворення всіх видів ресурсів в чинники виробництва. Це

в свою чергу сприяє створенню загальних передумов відтворювального процесу, росту і розвитку аграрного виробництва.

Інфраструктура представляється як сукупність соціальних та економічних умов, що забезпечують розвиток як усього виробничого процесу, так і певного територіально – економічного утворення.

В даний час в Україні особлива увага приділяється формуванню та розвитку інфраструктурного комплексу АПК. Проблема низької якості інфраструктури присутня у всіх її складових в т.ч. соціальній. Ситуація ускладнюється недостатньою взаємодією між різними галузями, незначним припливом інвестицій, застарілою системою регулювання та високим ступенем зносу основних засобів. Все це має серйозний вплив на ситуацію розвитку людського потенціалу в аграрній сфері.

Загальноприйнятим є визначення людських ресурсів як головної продуктивної сили суспільства, що включає працездатну частину населення країни, що знаходиться в працездатному віці: чоловіки - 16-62 роки, жінки - 16-60 років відповідно, які завдяки своїм психофізіологічним і інтелектуальним якостям здатні брати участь у суспільно - корисній діяльності, при виробництві матеріальних і духовних благ і послуг. Людські ресурси включають зайняте і незайняте в економіці населення, а також фактично працюючих в економіці країни громадян молодше і старше працездатного віку.

Кількісною характеристикою людських ресурсів виступає їх чисельність, а якісною, на наш погляд, людський потенціал, як узагальнююча характеристика міри і якості і, в сукупності здатність до праці. Такий висновок пов'язаний з узагальненням існуючих в економічній літературі підходів (табл. 1) і відображає наше бачення як змісту, так і місця людського потенціалу в циклі відтворення людських ресурсів.

Таблиця 1

Систематизація підходів до визначення категорії «людський потенціал»

Людський потенціал (ЛП)	
Підходи	Визначення
1 - ЛП - особистісний людський фактор, визначається за обсягом ресурсів	Сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних (економічних) ресурсів
2 - ЛП - синонім поняття ресурсів для трудової діяльності, визначається через фактори, що впливають на ці ресурси	Система матеріальних і людських факторів (умов), що забезпечують досягнення цілей виробництва
3 - ЛП - здатність і сукупна можливість персоналу щодо досягнення поставлених цілей і вирішення завдань	Здатність комплексу ресурсів вирішувати поставлені перед ним завдання
4 - ЛП - характеристика міри і якості	Узагальнююча характеристика міри і якості сукупної здатності до праці людських ресурсів
5 - ЛП - виробничий результат праці	Максимальний виробничий результат, який може бути досягнутий при цьому кількісному і якісному складі працівників підприємства

Структуруючи відтворення людських ресурсів по фазах: виробництво (формування здатності до праці), розподіл і обмін (процеси руху на рівні підприємства, сегментів ринку праці), споживання або використання (ефективність, організація і управління працею на рівні господарських одиниць і економіки в цілому), ми розглядаємо відтворення людських ресурсів як багатоаспектний процес, пов'язаний з психофізіологічними характеристиками, особистістю, професійно - кваліфікаційною підготовкою працездатного населення. У силу цього фаза формування людських ресурсів закладає якісні основи людського потенціалу як сукупності усіх здібностей, які сучасне виробництво абсорбує комплексно (а не тільки професійну складову).

Формування людських ресурсів потрібно розглядати як процес, що має: часовий інтервал (тривалість); комплексний зміст (багатоаспектну спрямованість здібностей до праці); галузеву особливість (аграрна сфера); регіональні і територіальні відмінності. Відповідно, для кожного функціонального сегмента людських ресурсів, кожного рівня територіальної локалізації, сфери суспільного виробництва і рівня персоніфікації існуватимуть відмінності й в проходженні стадії початку відтворювального циклу руху людських ресурсів, тобто першої його фази - формування людського потенціалу [2].

Отже, сенсовий зміст як потенціалу, так і власне людських ресурсів полягає в тому, що вони відносяться до одного знаменника - робоча сила, яка використовується в процесі виробництва ВВП і ВРП. Наше бачення субординованості зазначених категорій відбивається в наступному: «людський ресурс» - це суб'єкт, носій, а «людський потенціал» - це міра дієвості даного суб'єкта, його здатності результативно брати участь у процесі виробництва. Людські ресурси виступають кількісною характеристикою, а якісною є людський потенціал.

У фазі формування людських ресурсів закладаються основи подальшого відтворювального циклу і підсумковий громадський тип (просте, звужене, розширене), а фази «розподіл» і «обмін» коригують, адаптують людські ресурси до вимог економіки за галузями, сферами, професійно - кваліфікаційними сегментами і т. і. Фаза формування людських ресурсів або людського потенціалу визначається розвиненістю соціальної сфери, пов'язаної з процесом задоволення матеріальних і духовних потреб людини, характеризує природне відтворення населення; виробництво індивідуальної робочої сили (становлення і розвиток здібностей до праці); виробництво кваліфікованої робочої сили через систему загальної та спеціальної освіти, професійної підготовки.

В даний час якість людських ресурсів українського аграрного сектору істотно відрізняється від міста, що, на наш погляд, пов'язано з відмінностями стартових умов, що формують основні характеристики спроможності до праці. Основою для висновку про кількісне скорочення служать дані офіційної статистики про скорочення чисельності людських ресурсів аграрного сектору: природної динаміки сільського населення,

стану його здоров'я, рівню його відтворення. Сучасний стан людських ресурсів села обумовлено більш низькими показниками народжуваності і вищими - смертності порівнянні з міськими людськими ресурсами. Відтворення людських ресурсів має негативну тенденцію, так як кваліфіковані працівники воліють, так само, як і молодь, отримувати за свою працю більшу заробітну плату, ніж ту, що платять в селі. Мігранти, як легальні, так і нелегальні, спочатку орієнтуються на міські райони. Міграційна рухливість міського і сільського населення в цілому має односторонньо спрямований характер - з села в місто [5].

Процес формування людських ресурсів визначається низьким рівнем соціальної інфраструктури села, що істотно відрізняється від міської інфраструктури, як кількісно, так і якісно. Нами були систематизовані фактори, що визначають зниження якості людських ресурсів села, центральне місце серед яких належить соціально - побутовим інфраструктурним факторам (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація основних факторів, що впливають на якість людських ресурсів аграрного сектору

Фактори				
Соціально-побутові	Соціально-демографічні	Природно-кліматичні	Матеріально-технологічні	Організаційно-економічні
Наявність та рівень розвитку соціальної інфраструктури	Стате-вікова структура населення	Умови кліматичної зони	Рівень технічної озброєності	Розміри та спеціалізація виробництва
Умови праці та побуту	Щільність населення, міграція	Особливості території згідно регіону	Рівень технологічного розвитку	Облік, звітність та контроль за витратами та доходами
Оплата праці	Місце проживання і національність	Сезонність виробництва	Логістико-транспортне обслуговування	Наявність державної підтримки
Рівень використання праці сезонних працівників	Строк життя та рівень смертності населення	Наявність потенційних джерел небезпеки	Ступінь механізації праці	Ринкова інфраструктура
Антропоекологічна безпека праці			Рівень розвитку переробного виробництва	Наявність посередників між виробниками та споживачами
Система державного страхування	Стиль життя та соціальний статус	Характер ґрунту	Умови транспортування та переробки готової продукції	Фінансова стійкість та рівень платоспроможності підприємства
Рівень кваліфікації кадрів	Сімейний стан	Кількість опадів	Наявність власних ресурсів	Ступінь інтеграції в системі АПК

Наявність, рівень розвитку і якість об'єктів соціальної інфраструктури впливає на якісні характеристики людських ресурсів, його людський потенціал, оскільки включає сукупність установ, спрямованих на задоволення потреби людини в освіті та вихованні, медичному обслуговуванні, організації дозвілля, відпочинку і використанні досягнень культури, заняття фізичною культурою і спортом. Нами систематизована і наведена по елементна структура об'єктів соціальної інфраструктури (табл. 3), що дозволило виділити напрями її впливу на формування людських ресурсів.

Склад соціальної інфраструктури за елементами

Елементи соціальної інфраструктури					
Освіта	Культура	Дозвілля	ЖКГ	Охорона здоров'я	Соціальний захист
Дошкільні освітні заклади	Бібліотеки	Стадіони	Житлові об'єкти	Лікарні	Служби соціального захисту
Загальноосвітні заклади	Клуби	Секції	Водопостачання	ФАП	Служба зайнятості
Заклади початкової професійної освіти	Кінотеатри	Дитячі майданчики	Тепло і газо-постачання	Аптеки	Страховання
Середньо-спеціальні заклади	Театри	Гуртки	Електро - постачання	Станції швидкої допомоги	Дома інвалідів, престарілих, дитячі дома
Вищі навчальні заклади	Музеї	Спортзали	Транспортне забезпечення	Дитячі оздоровчі заклади	

Блок освіти впливає на професійно-кваліфікаційну характеристику людських ресурсів, блок культури і дозвілля - на розвиток особистості, блок житлово-комунального господарства формує базові умови життєдіяльності людини і безпосередньо впливає на стан його психофізіології. Важливу функцію щодо забезпечення здоров'я нації виконує блок охорони здоров'я. Державні соціальні гарантії (соціальне страхування, забезпечення, пільги) реалізуються через блок соціального захисту. Незайняте населення значною мірою відчуває вплив нестачі об'єктів соціальної інфраструктури, що забезпечують розвиток особистості, зайняте - відчуває брак об'єктів дозвілля, культури і житла, оскільки рівень доходів не дозволяє задовольняти первинні потреби (в охороні здоров'я, освіті і соціальному захисті), що підтверджується на практиці асоціальним способом життя значної частини сільського населення.

Наявність інфраструктурних об'єктів, ступінь їх розвитку, ефективність функціонування визначають базові умови становлення особистості. Різні стартові соціально-економічні умови життєдіяльності населення міських та аграрних територій викликають розбіжності в системі формування людських ресурсів. На рівні сільських поселень практично відсутні недержавні канали (ринкові способи) створення і підтримання соціальної інфраструктури, відповідно, державне фінансування - практично єдине джерело забезпеченості. При цьому низький рівень доходів сільського населення (середня зарплата становить 42,7 % від міської), підсилює бюджетну залежність села від заходів державного регулювання забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури, що впливає на умови, що визначають якість людських ресурсів як зайнятих, так і незайнятих (особливо підростаючого

покоління, безробітних). Джерела впливу соціальної інфраструктури як чинника формування людських ресурсів аграрного сектору представлені на рис. 1.

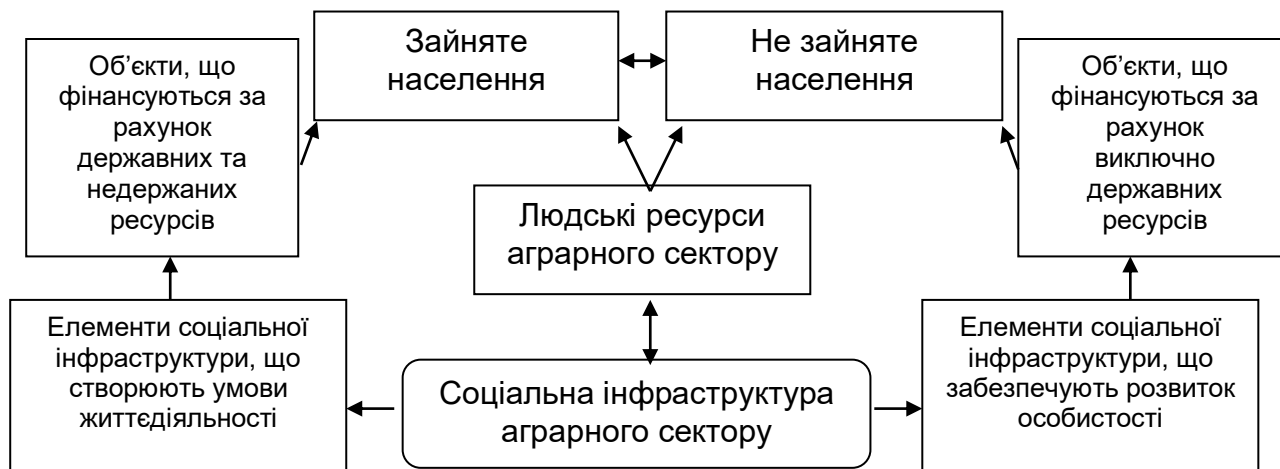

Рис. 1. Вплив соціальної інфраструктури на формування людських ресурсів аграрного сектору

Потенційні джерела фінансування об'єктів соціальної інфраструктури пов'язані з державною інвестиційною політикою і політикою господарюючих суб'єктів. Водночас аграрні території є подекуди інвестиційно непривабливими, що обумовлено зменшенням чисельності людських ресурсів, високою вартістю утримання, низькою платоспроможністю населення. Якщо в містах існує комерційне фінансування об'єктів соціальної інфраструктури, то на селі недержавне фінансування фактично відсутнє, при дефіциті місцевих бюджетів відбувається різке скорочення інфраструктурних об'єктів. В умовах розвитку ринкових відносин наявність домінуючого числа збиткових сільськогосподарських підприємств фактично не дозволяє здійснювати приватні і змішані схеми фінансування об'єктів соціальної інфраструктури.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволяє прийти до висновку, що соціальна інфраструктура АПК знаходиться в складному стані: з одного боку, за деякими показниками спостерігається зростання, з іншого, за основними критеріями простежується тенденція до значного скорочення. Як наслідок погіршення стану інфраструктури відбувається деградація аграрної сфери, що тягне за собою серйозні наслідки: спад сільськогосподарського виробництва; порушення відтворювальних процесів в АПК; формування несприятливих економічних умов діяльності для сільського господарства; збільшення соціальної напруженості в сільській місцевості; зниження рівня добробуту сільського населення.

Все вищезазначене обґрунтовує необхідність участі держави в інвестиційній підтримці соціального, транспортного і виробничого розвитку села, яка в сучасних умовах повинна бути спрямована не

стільки на збільшення окремих кількісних показників сільськогосподарського виробництва, скільки на здатність аграрного сектора до розширеного відтворення, досягнення більш повного задоволення соціальних потреб і якості життя сільського населення, збереженню і примноженню об'єктів соціальної інфраструктури.

Вважаємо, що дані заходи сприятимуть поліпшенню умов життєдіяльності сільського населення, створення в сільській місцевості упорядкованих, комфортних умов життя, які мають сприяти ефективній, продуктивній праці; покращенню соціально-економічних умов життєдіяльності, ступеня забезпеченості матеріальними і духовними благами працівників аграрної сфери; створення умов для виконання аграрним сектором його виробничої, соціально-культурної, моральної, демографічної та інших функцій.

Література:

1. Васильченко В.С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 403 с.
2. Іртищева І. О. Інноваційне оновлення агропродовольчої сфери Причорноморського регіону: проблеми теорії та практики: [монографія] / І. О. Іртищева. — Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2010. — 412 с.
3. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: Монографія /
4. НАН України, Ін-т економіки пром-сті / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. — Донецьк, 2008. — 468 с.
5. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: Колективна
6. монографія / За ред. Е.М. Лібанової. — К.: Ін-т демогр. та соц. дослідж. НАН України, 2007. — 328 с.
7. Стефанишин О.В. Людський потенціал економіки України: Монографія: Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. — 315 с.
8. Стройко Т.В. Економічна діагностика стану соціальної інфраструктури національної агропродовольчої сфери / Т.В. Стройко // Вісник ХНАУ. — 2012. — № 5. — С. 286–292.

Анотація

Федорчук О.М. Вплив стану соціальної інфраструктури на розвиток людського потенціалу аграрного сектору України

Стаття присвячена проблемам впливу стану соціальної інфраструктури на розвиток людського потенціалу аграрного сектору України. Автором розглянуті основні інфраструктурні фактори, що впливають на якість людських ресурсів аграрного сектору, запропонована їх наукова класифікація. Досліджена специфіка впливу соціальної інфраструктури на формування людських ресурсів аграрного сектору.

Ключові слова: людські ресурси, людський потенціал, соціальна інфраструктура аграрного сектору, відтворення людського потенціалу

Аннотация

Федорчук А.М. Влияние состояния социальной инфраструктуры на развитие человеческого потенциала аграрного сектора Украины

Статья посвящена проблемам влияния состояния социальной инфраструктуры на развитие человеческого потенциала аграрного сектора Украины. Автором рассмотрены основные инфраструктурные факторы, влияющие на качество человеческих ресурсов аграрного сектора, предложена их научная классификация. Исследована специфика воздействия социальной инфраструктуры на формирование человеческих ресурсов аграрного сектора.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, человеческий потенциал, социальная инфраструктура аграрного сектора, воспроизводство человеческого потенциала